

צלו של זיכרון: הצילום כתשוקה וגעגוע

עבודתו הצילומית של רועי קופר טבועה בחותם של היעלמות וכליה. המציאות שהוא מטפל בה היא חמקמקה כמו הזיכרון, וכמוהו היא נמוגה ואינה נותנת אפשרות אמיתית למישוש. איך אפשר להגדיר אחרת נסיעה ממושכת לדוכר שבאנגליה, אשר כל מטרתה לצלם את הצוקים הלבנים המפורסמים ההולכים ונעלמים תוך כדי התרחקות מהם, ואז לחזור מיד ארצה, אם לא כתשוקה ממוקדת ליצירת דימויים שכל חשיבותם אינה במה שהם מראים אלא במה שמיטשטש ונעלם מהם, וכל מה שנשאר הוא רק שריד של זיכרון?

יצירתו של קופר, שחלק גדול ממנה מוקדש להיבטים שונים של הים, קשורה תמיד ברעיון או בנושא שמעסיק אותו. לדבריו, על פי רוב הוא שואב השראה משירה או מסיפורת. על פי עדותו, הוא אינו משוטט ומצלם מראות שנקרים בדרכו באקראי, אלא פועל נחוש מטרה; ברגע שהנושא התבהר וסוכם בינו לבין עצמו, הוא מבצע את הצילום באחת ואחר כך מטפל בחומרים ומדפיס את התצלומים שנבחרו. הנגיב הוא מקור שמשמש אותו כבסיס להכנת היצירה. אם צריך, להרגשתו, לשנות בדימוי דברים לטובת העניין או לבטל חלקים בלתי רצויים שסותרים את הרעיון הכללי, הוא לא יחסס לעשות זאת.

קופר ציין לא פעם כי הושפע מרעיונותיו של הפילוסוף היווני הרקליטוס, המכונה "האפל" (535-475 לפנה"ס לערך). אמרתו הידועה "אין אדם נכנס פעמיים לתוך אותו נהר עצמו", המתייחסת לתפיסתו שהכול זורם ומשתנה ללא הרף, מתממשת בסדרות המורכבות מתצלומים של פני מים אשר נראים במבט ראשון כמו צילום אחד ששוכפל. בהקשר זה מעניין להזכיר את יצירתו של האמן היפני נובואו יאנאמאקה (1948-1982), שהקריין ב-1971 על פני הנהר טאמה סרט המתאר את זרימתו של אותו נהר.

ביצירות אמנות מושגיות רבות חוויית המתבונן היא פועל יוצא של מידע או תיאור של רעיון ולא דווקא נובעת ממופע של תמונה בעלת מערך ויזואלי עשיר ומוגדר. בסדרה **אטלנטיס**, כמו בצילומי ים ופני מים אחרים של קופר, נגלה רצף של משטחי מים שעל פניהם אדוות גלים או נצנוצי אור. השינויים המתרחשים במצב הגלים או בתנועת הצמחים שבהם משחקת הרוח הם מזעריים, אך מייצגים נאמנה את תחושת הזמן החולף. אטלנטיס, היבשת האבודה, היא חידה ואוטופיה, ופני המים שקופר צילם במקום שאולי היא שקעה בו אינם תורמים דבר לפתרון התעלומה אלא רק מעלים עוד ספקות ותהיות.

בסדרה **טביעה**, המורכבת מתצלומי שחור-לבן, מופיעים מרחבי ים המשתרעים עד האופק וכתמי אור פזורים על פניהם. רק מבט נוסף, מחפש, מגלה דמויות אדם זעירות בקדמת התמונה. צורת עבודה זו מעלה כמובן את שאלת הזמן, שהיא נושא הטבוע במהות הצילום. מצד אחד קופר מקפיא ומקבע, כמו בכל צילום מסורתי, את הרגע המסוים הנקלט בעין המצלמה; מצד שני, כמי שיש לו עניין רב במשתנה ובחולף, הוא יוצר סדרות של תצלומי סטילס שנעשו בנקודה מסוימת ברצף אחד, תוך זמן קצר, והצופה נדרש לפעולת השוואה בלתי פוסקת בין התצלומים כדי לממש את חוויית התנועה בזמן.

בסדרה **אתרי היעלמות** קופר לא הסתפק בתיעודו של החולף אלא יצר אותו במכוון באמצעות טיפול אגרסיבי בחומר נושא העדות, עד להתפוררות ולהשחתה. דווקא פעולת ההרס הזו יצרה דימויים בעלי תוקף ונוכחות חזקה, שבה הזיכרון של החומר עצמו השתלב עם הדימוי המצולם. תהליך זה מזכיר אמרה אחרת המיוחסת להרקליטוס: "כל המתפרד הולך ומתאחד ומתוך הסתירות עולה המזיגה הנאה ביותר, והכול מתהווה במאבק".

סוג כזה של יצירה אינו קל לעיכול. הוא מגיע לעתים עד גבול השעמום והבנאליות. כדי להתקרב אליו צריך להתמסר להלך הנפש של האמן ולהיות מוכנים לקבל את האפשרות הקיצונית של חוויה שכוחה ניכר בערפול ובנראות המינורית המאפיינת אותה.

בראיון שערך עמו יונתן אמיר ב-2006 אמר קופר בין השאר:

אני מתעסק במבט האוטומטי של הצופה, שאמור לזהות תמונה תוך כמה שניות ולדעת מה היא מכילה ומה היא אומרת. העבודות האלו מנסות לפרק את המבט המהיר הזה. ההשהיה הקטנה מול התמונות, שנראות כמעט אותו הדבר, גורמת למחשבה נוספת. בצילום אנחנו רגילים לחפש ולמצוא מתי צריך לצלם. מתי אתה עושה את הלחיצה המכרעת. אני מנסה להזיז את הרגע המכריע ולא לקבוע מתי הצילום הוא "נכון". המחשבה שלי היא שאם יש לך חמש תמונות שנראות כמעט אותו הדבר, אין לך בעצם תמונה "נכונה".

ומה כן נכון?

אני תמיד מתעניין במה שאינו גלוי לעין באופן מידי. אין לי סבלנות לעבודות שעושות "וואו" קצר. אנחנו שטופים באימגים כאלה, שעומדים מולם ואומרים: "או.קיי, יופי, הבנתי את הרעיון". אני הולך למקומות שמעניינים אותי, מקומות שדברים מרתקים קרו בהם. הלכתי לצלם בתעלת למאנש כי זה המקום שממנו התרחשה הפלישה

לנורמנדי. אבל לא הלכתי לצלם בנורמנדי. אני אלך למקום שבו דברים
התרחשו, אבל לא אלך לצלם את הדבר עצמו.

* * *

רועי קופר, יליד ישראל (1957), החל את דרכו האמנותית בתחילת שנות השמונים
של המאה הקודמת. מאז 1987 הרבה להציג את עבודותיו בתערוכות יחיד
ובתערוכות קבוצתיות בארץ ובעולם. הוא זכה במלגות חשובות אחדות ובפרסים
בתחום אמנות הצילום, בין היתר בפרס קבלין של מוזיאון ישראל בירושלים ובפרס
קונסטנטינר של מוזיאון תל אביב לאמנות.

הקשר האמיץ שלו עם הים החל בילדותו בעיר אשדוד, המשיך במהלך שירותו
הצבאי בחיל הים, ולאחר מכן בהפלגות שעשה כימאי על אוניות סוחר. בשיחה
שניהלנו לקראת התערוכה אמר בין השאר:

כילד וכנער ביליתי את מירב זמני מול הים, לבד, מביט, בונה עולמות
פרטיים ומפרק אותם לרסיסים. אני חושב שהשירות בחיל הים שיבש לי
את הדמיון והפך את מבטי אל הים למציאותי יותר, כי הרי אצלנו הים
הוא מרחב של מלחמה. עם זאת, אחרי התרחשויות אלימות ככל שיהיו,
הים תמיד חוזר למצבו ההתחלתי, והוא מסתיר בתוכו את מה שהיה ואת
האגדות הקשורות בו (למשל: הסיפור של אטלנטיס). אני מנסה להתבונן
אל העבר, אל הזיכרון הקולקטיבי ולפרק אותו, לבנות זיכרון נוסף,
שהרי הזיכרון הוא גמיש מאוד ולעולם אינו ממש אמיתי.

ואכן, כמו בכל יצירתו, גם הסדרות שקופר יוצר בנושא הים, מטפלות
באופן פיוטי והגותי בזמן ובזיכרון המתעתע, בארעיות ובשינויים הבלתי
פוסקים ההופכים את המציאות ליסוד לא מוגדר ולחויה חמקמקה.
תצלומיו מחייבים את הצופה להתכנס למצב של התבוננות פנימה, של
הרהורים על גבול החלום, של ספקות במה שאנו רואים, של מחשבות
על אמונה ואמנות, ואולי גם מציגים שאלות על זהות וקיום.

